

«Муляр»

Іван Франко

Ах, той стук, те калатання, ті крики на вулиці якраз проти мого вікна проганяють усяку думку з моєї голови, не дають мені й на хвилю спокою, відривають від праці! І нікуди мені подітися, нікуди сховатися від того невгамовного стуку. Від рана до вечора він не перестає, а коли ляжу спати, змучений денною спекою, то чую його виразно навіть у сні. І вже цілі два місяці так, подумайте собі! Відколи напроти моїх вікон почали мурувати оту нещасну каменицю, відтоді я не написав ані одної стрічки, і стук та калатання не вгавали в моїх вухах.

Не можучи сам нічого робити, сідаю день-денно у вікні й дивлюся на роботу інших. Вид руху, бігання, праці кількадесятьох людей, що вертяться і нишпорять у тім тіснім місці, мов мурашки у купині, прогонює нервово роздрознення. Я успокоююсь, дивлячись, як помалу-малу під руками тої маси робучого люду росте велика камениця, як здвигаються вгору її мури, як шипить та куриться вапно, що його гасять у великих дощаних скринях та спускають відтак у ями, як мулярі тешуть цегли, допасовуючи їх до належного місця, як жінки й дівчата носять цемент у цебриках, у яких крізь вуха просилено дрючок, як помічники, зігнені в дугу, на дерев'яних носилках, ярмом накладених на плечі по оба боки шиї, двигають цеглу горі руштованням. Уся важка щоденна робота тих людей проноситься передо мною, мов хмара, і, чуючи їх крики, жарти та розговори, я й сам про себе забуваю, немов тону в якімось безбережнім непрозорім тумані, і швидко, невловимо пливе година за годиною, день за днем.

Лиш ті підмайстри зі своїм криком, зі своєю лайкою, погрозами, наругами та самоволею над робітниками виривають мене з того непрозорого туману, нагадують живу погану дійсність. Їх лиш два, а прецінь усюди їх повно; всі робітники мовкнуть і хиляться, де котрий із них проходить. Нічим їм не догодити, ніщо їм не в лад, на все у них готова наруга, готове гнівне, згідне слово. А нехай-но котрий робітник посміє відізватися, боронитися або

впімнутися за товаришем, – зараз лице пана підмайстра наливається кров'ю, з уст прискає піна, і мається ж тоді від нього винуватець! І то ще добре, коли йому дозволять терпіти, коли не наженуть у сій хвилі від роботи! Адже вони тут повні пани, їх власть над робітниками необмежена, а нагнавши одного, вони зараз же надіблють чотирьох, що ще й напрошуватись будуть на місце прогнаного. О, нинішнє літо для підмайстрів жниво! Вибирай лишень і з платні уривай кілька хочеш, нічого не скажуть робітники, – а як котрий схоче пожалуватися будівничому – геть його, нехай гине з голоду, коли не хотів бути покїрним!

Одного дня, коли я, як звичайно, сидючи в вікні, поглядав на роботу, вчинився нараз крик на самій фронтівій стіні. Причини крику я не бачив, – чув тільки, як підмайстер кинувся до одного робітника, понурого високого муляра середніх літ, і почав ганьбити його остатніми словами. А той нічого, похилився і дальше робить свою роботу. Але підмайстра сеся уперта, понура мовчанка розлютила ще більше.

– Ти, злодію, ти, драбе, кримінальнику, зараз мені забирайся відси! – кричав запінений підмайстер, чимраз ближче надскакуючи до робітника.

Я бачив, як понуре, нахилене над цеглою лице муляра чимраз більше червоніло, мов жаром наливалось. Він затис зуби і мовчав.

– Чи маю сто разів до тебе говорити, ти, шибенику, голодранче, розбїйнику один, га? Марш відси, зараз забирайся, бо скинути кажу!

Робітник, очевидячки, боровся сам із собою: його лице аж посиніло. Вкінці, не випростовуючись, підвів трохи голову і звільна, з невимовною погордою в кождім звуці процїдив:

– Хлоп хлопом! Мудь мудьом! Не дай боже з хлопа пана!

Підмайстер на хвилю немов застив на місці при тих словах. Очевидно, примівка муляра вразила його в саме болюче місце: він був з хлопського роду і тепер, ставши "паном підмайстром", дуже стидався свого походження. Тож по хвилевім остовпінні він вибухнув повною силою пари.

– Так? Так ти до мене? Чекай же, я тобі, покажу! Я тебе навчу! Марш!

Робітник не рушався з місця і робив своє.

– Забирайся, опришку! Махай до сто бісів, бо велю поліцая закликати!

Робітник уперто ценькав молотком о цеглу. Тоді підмайстер прискочив до нього, вирвав йому молоток із руки і шпурнув на вулицю. Розлючений муляр заскреготав зубами і випростувався.

– Хаме! – крикнув він. – Якого ти біса мене вчепився? Чого ти від мене хочеш?

– А! Так ти грозиш? – ревноу підмайстер. – Гвалту! Гвалту! Розбійник!

На той крик прибіг другий підмайстер, і оба сполученими силами кинулись на муляра. Той не опирався. Кулаки посипались на його плечі; супроводжений стусанами, німий з лютості й розпуки, він зійшов із руштовання і взяв на плечі свій мішок з начинням.

Інші робітники, що бачили цілу ту справу, мовчки працювали, похилені над цеглою і закусуючи зуби. Ніхто з них не писнув ані слова.

– Масти хлопа лоєм, а він смердить гноєм! – крикнув на відхіднім муляр уже з вулиці. На лиці його ще раз показалася силувана насмішка, але в очах рівночасно проти сонця заблищали сльози.

– Лиш ти не йди на зломану голову, ти, опришку, Довбущуку поганий! – крикнув підмайстер з муру і погрозив відходячому кулаком.

Другого дня я встав рано і виглянув крізь вікно. На вулиці ще було тихо. Робітники іно що сходилися "на фабрику". Я дуже зачудувався, побачивши між ними прогнаного вчора муляра. Зацікавлений, я почав дивитися, що з того буде, як прийде підмайстер. Інші робітники мало бесідували з собою, а до відігнаного й зовсім ніхто не підходив, він стояв сприбока коло паркану. Аж ось і підмайстер надійшов, фукаючи чогось, як ковальський міх. Він швидко озирнув робітників; його гнівний погляд зупинився на прогнанім учора мулярі.

– А ти, опришку, знов тут? А ти чого тут? Хто тебе потребує?

– Пане підмайстер, – озивається робітник, підступаючи два кроки (серед загальної тиші чутно, як тремтить його насилу здавлюваний голос), – пане

підмайстер, майте обачіння. Що я вам зробив? За що ви мене хліба збавляєте? Адже знаєте, що тепер роботи ніде не знайду, а дома...

– Марш ти мені, кримінальська мордо! – ревнув підмайстер, котрому нині не в лад була покірлива стать, так, як учора уперта, понура мовчанка.

Муляр звів голову, взяв під паху свій мішок з начинням і пішов. Цілий тиждень потім щорана я бачив ту саму сцену на вулиці. Відігнаний муляр, очевидно, не міг ніде знайти роботи і щорана приходив просити підмайстра, щоб прийняв його. Але підмайстер був твердий, як камінь. Ніякі просьби, ані заклинання не порушували його, і чим більше муляр гнувся та хилився перед ним, чим глибше западали в голову його потускнілі очі, тим гордіше бадьорився перед ним підмайстер, тим прикрішими та згіднішими словами ганьбив бідолашного робітника. А той неборака по кождім відказі тільки стискав зуби, брав мовчки під паху свій мішок і втікав, не оглядаючись, немов боявся якоїсь страшної покуси, що так і перла його до поганого діла.

Було то вечором у суботу. Напрасний дощ захопив мене серед вулиці, і я змушений був схоронитися до поблизького шиночка. В шинку не було нікого; брудна, вогка світлиця була слабо освічена одною лампою, що сумовито гойдалася на стелі, а за шинквасом дрімала стара товста жидівка. Оглянувся по кутах, я – диво дивне! – за одним столом побачив знайомого муляра поруч із своїм завзятим ворогом підмайстром. Перед кождим стояла склянка пива, до половини надпита.

– Ну, дай нам боже, куме! – сказав муляр, стукаючи своєю склянкою о підмайстрову склянку.

– Дай боже й вам! – відповів той тоном де-де лагіднішим, ніж на вулиці коло роботи.

Мене зацікавило се дивне товариство. Я казав собі дати склянку пива і сів далеко, в другім кінці світлиці в куті за столом.

– Та що, куме, – говорив муляр, видимо, змагаючись на силу і на свободний тон, – недобре то, що ти так на мене завзявся, бігме, недобре! За таке, куме, бог гнівається!

Говорячи се, він закалатав склянкою о стіл і замовив іще дві склянки пива.

– Та ж ти, куме, знаєш, що у мене дома, яка нужда! Не треба тобі й говорити. Жінка слаба, заробити не може, а тут я вже, з ласки твоєї, цілий тиждень ані о!.. Та ще коби-то я сам, то вже би чоловік якось терпів. А то, видиш, слаба жінка, та й ті бідні хробаки, вже ледво лазять, хліба пищать... Серце краєся, куме, – бігме, що краєся! Адже я їм якийсь отець!

Підмайстер слухав тої бесіди, понуривши голову і хитаючи нею, немов дрімав. А коли жидівка принесла пиво, він перший узяв склянку, калатнув о муляреву і сказав:

– На здоровля твоєї жінки!

– Дай боже, аби й ти не хорував! – відмовив муляр і надпив трохи свою склянку. Видно було з його лиця, як неохітно його уста тикалися напитуку. Ах, може, на нього пішов останній гріш із визиченого перед чотирма днями гульдена, що мав прокормити цілу його нещасну родину аж до ліпших днів, бо другого бог знає, чи де вдасться визичити! А тепер він за останній гріш узявся гостити свого ворога, аби хоч так задобрити його!

– І ще ж ти, куме коханий, зваж так на сумління, що я тобі такого зробив? Що в злості сказав тобі нечемне слово?.. А ти ж мені кілька наговорив! Бігме, куме, недобре так кривдити бідного чоловіка!

Кум, випивши пиво, знов схилив голову і хитав нею, немов дрімав.

– Та вже, – заговорив несміло муляр, – будь ласкав, у понеділок... теє... Сам видиш, куди бідному чоловікові дітися? Хіба-таки на пні гинути з жінкою й дітьми?

– Та що, скажеш дати ще склянку того шуму? – перервав його бесіду підмайстер.

– А, і овшім, і овшім! Гей, ще склянку пива! Жидівка принесла пиво, підмайстер випив і обтер уста.

– Ну, та як же буде? – спитав тривожно муляр, стараючися взяти підмайстра за руку і дивлячись йому в лице.

– А як буде? – відповів той холодно, встаючи і збираючися до відходу. – Дякую тобі за пиво, а до роботи в понеділок не маєш чого приходити, я вже прийняв другого. А впрочім (сі слова сказав уже коло самих шинкових дверей), я таких опришків, таких шибеників, як ти, не потребую!

І підмайстер одним скоком вибіг на вулицю і затріснув за собою шинкові двері.

Нещасливий муляр став мов громом прибитий на ті слова.

Довгу хвилю стояв нерухомо, не знаючи запевно, що й думати. Далі прокинувся. Якась дика думка блисла в його голові. Він одною рукою пірвав стіл, за котрим сидів, і як стій відломав від нього одну ногу, а відтак замахнув відломаною ногою по шинквасі. Брязк, дренькіт, хруст, крик жидівки, гамір надбігаючих людей, крик поліціанта – все в одній хвилі зіллялося в дику, оглушаючу гармонію. За хвилю нещасний муляр опинився серед ревучої та пискливої купи жидів, що з великим рейвахом віддали "скаженого та біснுவатого розбійника" в руки поліціанта. Грізний сторож публічного безпеченства вхопив його за плечі і пхнув наперед себе. Побіч поліціанта поволоклася ледве жива з переляку шинкарка, лишивши замість себе другу якусь жидівку в шинку, а довкола них, голосячи та верещачи, ціла купа жидиків і всякої вуличної голоти повалила до поліції.

1878 р.